

Eerste Cineblend overtreft alle verwachtingen

Door Sharis Coppens

‘Cineblend dreigt een succes te worden’. Zo opende Eddy Appels, directeur van SAVAN en het Beeld voor Beeld festival, de eerste Cineblend op dinsdag 9 oktober. Het Soeterijn Café van het Tropentheater zat stampvol. Natuurlijk wist de organisatie dat onder antropologen behoefte bestond aan diepgaande discussies en een ontmoetingsplek buiten de universiteit. Maar dat er zoveel belangstelling zou zijn, ook onder andere sociale wetenschappers en mensen uit de film- en televisiewereld, dát had niemand durven hopen!

Het thema van de avond was ‘Antropologie op Televisie’. Is televisie een geschikt medium om antropologische kennis over te dragen? In de jaren zeventig maakte Granada Television de befaamde *Disappearing World* serie en in Nederland zond de NOS het programma *Verre Volken* uit. Op het moment zijn er echter bijzonder weinig antropologische producties op de televisie te zien. Antropologen staan langs de zijlijn toe te kijken hoe programma’s als *Groeten uit de Rimboe/Groeten Terug* (SBS6), *Tribe* (BBC) en *Holy Shit!* (KRO) succesvol met ‘hun’ onderwerpen aan de haal gaan. Om dit te veranderen, is een popularisering van het vakgebied nodig. Sommige antropologen zijn hier huiverig voor, want: kun je antropologie verlagen tot entertainment? De kunst is om een programma te maken dat ‘sexy’ genoeg is om kijkcijfers te trekken, terwijl het tegelijkertijd wetenschappelijk verantwoord blijft. Maar hoe doe je dat?

Vrijwel iedereen in de zaal vond dat het in elk geval *niet* zo moet als in het populaire *Groeten uit de Rimboe/Groeten Terug*. Hierin bezoekt een Nederlandse familie een inheemse stam in de ‘rimboe’ om vervolgens in eigen land een tegenbezoek te krijgen. Hoewel de makers deze producties nooit als antropologie bedoeld hebben, worden zij door de gemiddelde kijker vaak wel als dusdanig gezien. De media schilderen ze af als ‘antropologie voor het volk’. En dat is jammer, want de afleveringen roepen - niet alleen onder antropologen - grote weerstand op. De SBS6-programma’s bieden weinig achtergrondinformatie over de cultuur van de deelnemende volken, zoomen in op de verschillen tussen de gezinnen en reduceren beide partijen tot stereotypen. Lachwekkend is het ‘aapjes kijken’ zeker. Het vertoonde fragment waarin de Himba Safaripark Beekse Bergen bezoeken, liet zelfs de meest kritische kijkers in de zaal grinniken. Die ‘gekke Nederlanders’ zorgden misschien wel voor het grootste plezier. Maar toch bleef iedereen met een ongemakkelijk gevoel zitten. Wisten de deelnemers van te voren wel goed waar ze aan begonnen? Worden zij niet uitgebuit voor plat, commercieel vermaak? De eerste stelling had dan ook betrekking op de mogelijke schade die dit soort programma’s kunnen veroorzaken. Discussieleider Gerard Persoon leidde het geheel soepel in goede banen.

Verrassend genoeg vonden de meeste aanwezigen dat het niet de ‘inheemse volken’ waren die de grootste schade berokkend werden, maar de Nederlandse televisiekijker. Volgens forumlid Marijn Kraak, die onderzoek doet naar de invloed van *Groeten uit de Rimboe* op de Himba in Namibië, komt dit omdat de programma’s ons een vertekend beeld van de realiteit voorschotelen. ‘Het is *ons* beeld van Afrika, geprojecteerd op de Himba’s’. En als dit ons beeld is, is het beschamend dat dit alles is waar we toe in staat zijn, in een wereld waarin we alle toegang tot kennis en informatie over ‘andere’ werelden hebben. De tot in de puntjes geregisseerde afleveringen focussen op de meest traditionele en sensationele aspecten van de Himba-cultuur en laten de moderne leefwijze buiten beschouwing. ‘Alle westerse

invloeden zijn weggemoffeld', aldus Kraak. Reimar Schefold, antropoloog die veldwerk verrichtte bij de Mentawai in Indonesië, beaamde dit. Hij vond de uitzendingen van *Groeten uit de Rimboe* met de Mentawai hoogst misleidend: 'Er wordt een beeld geschetst van een typisch onaangeraakt, primitief volk, maar ze hebben wel degelijk contact met de buitenwereld'. Volgens Schefold zouden de Mentawai heel goed begrepen hebben wat er van hen verwacht werd en speelden ze het spel gewillig mee. Zo verruilden zij speciaal voor het programma hun spijkerbroeken voor lendendoeken. Zowel de Himba als de Mentawai vonden het leuk om aan de programma's mee te doen en lijken geen blijvend trauma van hun bezoek aan Nederland te hebben overgehouden. De enige schade die hen is aangedaan, is financieel. Volgens Kraak was bij de Himba van te voren niet goed vastgelegd hoeveel geld zij voor hun deelname zouden krijgen en verdient het programma veel geld 'over hun hoofden heen'. Vanuit het publiek voegde een organisator van fietsvakanties in Namibië toe dat de programma's ook kwalijk zijn voor toeristen. Zij hebben een bepaald verwachtingspatroon opgedrongen gekregen en denken op hun reis hetzelfde te zullen zien en meemaken. Hij heeft al veel toeristen teleur moeten stellen. Nee, bij hem kun je 'het toekomst voorspellen uit de ingewanden van een geit' niet boeken.

Het publiek was duidelijk op zoek naar een morele rechtvaardiging van de makers van de entertainmentprogramma's. Helaas was producent Eyeworks niet geïnteresseerd in een debat. Rolf Deen, eindredacteur van *Holy Shit!* (KRO), was er wél. In dit programma woont voormalig *soap*-ster Sebastiaan Labrie op verschillende plekken in de wereld religieuze ceremonies bij. Labrie doet enthousiast mee en vertelt wat hij ervaart. Net als bij *Tribe* krijg je als kijker hierdoor hetzelfde opwindende gevoel als de antropoloog in de eerste dagen van zijn veldwerk, waarin alles nog nieuw en verbazend is. De cameraploeg komt af en toe in beeld, waarmee zij openlijk laten zien hoe hun aanwezigheid de gefilmde ceremonies beïnvloedt. Ook van *Holy Shit!* werden fragmenten vertoond die duidelijk beter ontvangen werden. Toch was het publiek wederom teleurgesteld in de hoeveelheid achtergrondinformatie die het programma gaf. Veel mensen bleven met vraagtekens zitten. Over het fragment waarin een hindoe tijdens het Thaipusam-festival in Singapore lange pennen in zijn lichaam laat prikken, merkte een vrouw uit het publiek op: 'Het blijft hangen in exotisch 'eng-doen' in plaats van dat we de religie beter leren te begrijpen'. Weliswaar kan de kijker voor meer informatie op de website van het *cross media* programma terecht, maar die is afkomstig van weinig diepgravende bronnen als *Wikipedia* en de site van een reisorganisatie. Kan je als programmamaker zo lichtzinnig omspringen met iets dat voor de betrokkenen vol betekenis is? Deen legde uit dat *Holy Shit!* gemaakt is vanuit de verwondering van jonge *backpackers*. 'Je moet het zien als een reisprogramma met een religieuze twist'. Daarom heeft de KRO geen antropologen als adviseurs bij het programma betrokken en moet je het dus ook niet als antropologie beoordelen, aldus Deen. De temperatuur in de volgepakte zaal was inmiddels tot tropische hoogte gestegen.

Wat volgde was een lange discussie over het verschil tussen antropologie en entertainment. Het heersende beeld dat antropologische documentaires traag en saai zouden zijn, werd stellig ontkracht. Net als bij entertainmentprogramma's bevatten zij vermaak, spanning en emoties, maar op een *andere*, meer subtiele manier. Het staat niet van te voren in het script vermeld en wordt er ook niet achteraf in de montage aan toegevoegd, maar voltrekt zich in de scènes zelf. Visueel antropoloog Steef Meyknecht, van wie meerdere films op televisie zijn uitgezonden, zei hierover: 'Juist doordat je tijd neemt voor het onderzoek en langdurig met je subject optrekt, kan je

heel intiem draaien en dichtbij komen'. Antropologische films zijn hierdoor in staat om een betrokkenheid te creëren, die in de eerder genoemde programma's ontbreekt. 'Bij de fragmenten die we zojuist gezien hebben, blijf je als kijker een soort van toerist, terwijl je bij antropologische films er echt bij bent', aldus Meyknecht.

Zijn antropologen in staat om deze bijzondere manier van films maken in een televisie-format te gieten dat voldoende kijkers trekt? Zij zullen daar hoe dan ook concessies voor moeten doen. Maar overgaan op het vertonen van 'tieten en speren', omdat dat nou eenmaal scoort, is voor hen geen optie. 'We kunnen het wel, maar willen het niet', vatte (visueel) antropoloog Rob Boonzjaer Flaes het samen. Antropologen weigeren het om de kijkers te onderschatten en blijven geloven dat er een publiek bestaat dat oprecht geïnteresseerd is in andere samenlevingen. Een publiek dat geen illusie van de werkelijkheid wil zien; geen losse flarden, maar een volledig, gecontextualiseerd beeld. Dat dit misschien een andere doelgroep is dan de mensen die naar commerciële zenders kijken, is iets waar antropologen zich bij zullen moeten neerleggen. Om meer uitzendtijd te veroveren, zouden antropologen volgens Reimer Scheffold meer op actuele thema's moeten inhaken die het Nederlandse volk bezighouden. Een vrouw uit het publiek suggereerde dat zij vooral ook 'iets minder serieus moeten worden'. Een andere, dankbare suggestie kwam van Rolf Deen. Waarom niet iemand uit het vakgebied uitroepen tot '*spokesman*' van de antropologie op televisie? Iemand die 'goed uit zijn woorden kan komen' en de behoefte aan meer antropologie onder televisiekijkend Nederland kan aanwakkeren, zoals Geert Mak met Geschiedenis heeft gedaan en Midas Dekkers met Biologie. Dus: bent u de Geert Mak/Midas Dekkers van de Culturele Antropologie?, meld u zich dan! U kunt het vakgebied op het heilige kastje de televisie krijgen.